

06
10

IIIIII

Підполковник В. ЄВТИМОВИЧ.

Ставлення в Гетьмана

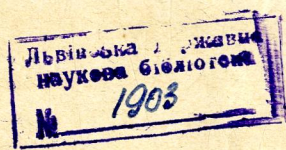
УРИВОК ЗІ СПОМИНІВ

В. Євтимович

ЦІНА 10 ц.

Накладом і друком "Українського Робітника"
Торонто, Канада, 1937.

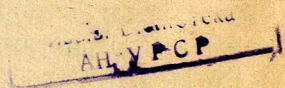
~~XXXX~~

3345

Автор цього уривка, Вартоломій Пимонович Євтимович, підполковник укр. війська, один із перших організаторів укр. війська в 1917 р. працював тоді поруч з незабутнім бл. п. М. Міхновським. Підполковник Євтимович оце нещодавно вийшов на волю по піврічній польській слідчій в'язниці, куди його запроторено на наклеп таки наших "татарських людей". Слідство виявило повну брехливість того наклепу. Не повелося брехунам знищити підполковника Євтимовича морально. Але люді, що боялися підполк. Євтимовича, бо він прилюдно і в вічі казав правду, всеж хоч трохи досягли свого: зруйнували його матеріально, бо наслідком арешту він стратив добру посаду. І це не перша спроба „татарських людей” .знищити підполковника Євтимовича морально й фізично.

М. р. воєнний "міністер" "уряду" УНР. генерал Сальський видав наказ, яким підполковника Євтимовича по повороті на свою землю віддається під суд. Це спроба морального знищення. А передтим якийсь темняк, ніби рядовик укр. війська, вдерся в хату братів Євтимовичів з метою вбити підполковника Євтимовича. Це також спроба знищення. Що ж, ті самі методи! Згадайте полк. Болбочана, полк. Юрка Отмарштайна! Не виключене, що це нова спроба! Це нас, свободних громадян свободної Держави, змушує заявити тим „лицедіям” зпід темної зірки: Руки геть, панове! Бо горе вам буде!

Редакція,

На прикінці квітня 1918 р. Головна Команда Німецького Війська в Україні викрила що певна група членів УНР. (есерівський кабінет В. Голубовича), яку очолював тодішній військовий Міністер УНР., отаман Жуковський, підготовляє проти німців збройне повстання.

(За часів Ц. Ради в українській армії знесено було старшинські ранги індивідуальні й заведено ранги "по посаді". Це був початок знаної "отаманії" коли титул "отамана" час то прикривав військову й загальну безграмотність; титул отамана належав особам, що займали становища, які в інших арміях заступали генерали).

Викриття цієї змови розв'язало німецькій команді руки й дало претекст вмішатися до чисто внутрішніх справ УНР, що її уряд виявив більш ніж нелояльність до союзників.

Це втручання виразилося в ряді посягнень Головної команди, як арешт членів уряду В. Голубовича й військовий суд над ними, розброєння двох дивізій синьожупанців і січових стрільців, оголошення в Києві стану облоги й заведення німецьких полевих судів для тих громадян УНР, що виступали проти німецьких інтересів.

Німців було тоді в Україні до пів-мільйона війська в той час, коли єдина опора УНР., Запорозький Корпус, мав не більше 30,000. До всього, стоячи на північно-східних кордонах України, Запорозжці були зайняті пограничною війною з Московщиною і не могли покинути фронту. Отже, німці мали всі можливості — мали силу — поводитися в Україні по своїй впадоби.

Німці дали Україні мілітарну допомогу в боротьбі з большевицькою Московщиною за ціну тих матеріяльних зобов'язань, які прийняв на себе уряд УНР. підчас Берестейської угоди. По тій умові Україна повинна була доставити виснаженим у 3-літній війні осереднім Державам величезні маси харчових продуктів для зголоділого населення та різних сировців і півфабрикатів для німецького воєнного промислу. Не маючи авторитету серед населення, як не маючи досвідченого Державного апарату, Ц. Рада та Уряд (який населення називало "дитинячим") не могли виконати своїх зобов'язань а щоб від того виконання ухилитися, Жуковський гадав уневажнити його збройним повстанням

Заносилося на те, що німці стративши терпець та маючи претекст у нелояльності уряду УНР., головню ж, розпоряджаючи збройною силою, вони просто на просто проголосять в Україні стан воєнної окупації, поставивши замість українського уряду німецького воєнного губернатора. Це був би сором не до описання.

Сталося, однак, інакше,

У тих днях, коли відбувалися згадані події, в Києві мало відбутися кілька Всеукраїнських зїздів — селянський, який скликали ес-ери, на який зїхалося сільське шумовиння-голова (ідейні провідники — соціалістичні парубчаки, що на становиско міністра земельних справ висунули 22 чи 23-літнього в той час хлопчину, студента 2 чи 3 курсу, М. Ковалевського), зїзд Хліборобів - Демократів, що представляли в Україні дрібну й середню земельну власність (ідейні провідники: В. Липинський, М. Міхновський, брати В. і С. Шемети, В. Андрієвський та інші) і зїзд земельних власників-магнатів.

Останні два зїзди уряд В. Голубовича вважав за “контр-революцію” і дозволу на них не дав, чому організатори тих зїздів заміряли відбутися їх порядком революційним.

Після розгону Ц. Ради й арештування уряду Голубовича Німецька Головна Команда, що була єдиною реальною владою в Україні, бажаючи знати настрої та погляди статечної та й найчисленнішої частини населення, дозволила цим зїздам відбутися.

Обидва зїзди винесли низку постанов загально-державницького змісту, в частині суспільно-економічній висловилися за приверненням приватної власності, яко підстави незалежної Державности та за широкі земельні реформи на користь мало й безземельних хліборобів...

29 квітня спільні збори обох Зїздів, які відбувалися у величезному будинкові київського цирку, в загальному числі до 6000 учасників, навязуючи до історичної традиції, проголосили в Україні Гетьманську Владу, обравши на Гетьмана нащадка Гетьманського роду, Павла Скоропадського. Натурально що обнявши в Україні зверхню Державну Владу, Гетьман прийняв на себе виконання всіх зобов'язань супроти німецько-австрійських союзників, які зобов'язання накладала Берестейська умова, визнав платними векслі, що видала німцям У. Ц. Рада.

Проголошення Гетьманату київське населення — за провінцію не знаю — в більшості прийняло спокійно, хоч навчене різними попередніми досвідами зі зміною влади, своїх правдивих настроїв ні “за” ні “проти” не виявляло.

Моє особисте враження є те, що після цілого року всього того соціалістичного галасу та іншого безголов'я, коли в Києві (!) не можна було достати хліба, населення мало аж задовольнити соціалізму, але соромилося чи й боялося виразити своє задоволення з проводу проголошення Гетьманату...

Без перебільшення треба ствердити, що найбільше, хоч того не виказували отверто... соціалісти всіх сортів. — Чому? — Та тому, що вони, які довели свою безпорадність у ділі державного будівництва та довели багатий край до матері-

яльної руїни, могли тепер спокійно відійти на бік і, прибравши назву безстороннього критика, валити на Гетьмана всю відповідальність за повоєнні лиха, що їх самі у великій мірі спричинили. А були між ними й такі наївно-несумлінні, що обвинувачували його... в закликанню німців, які перекладали на нього вину за тяжкі зобов'язання України супроти Німців. — Прихід Гетьмана рятував їх од вибуху народного гніву!

На другий день після проголошення Гетьманату всі військові частини, заклади та установи, які на той час були в Києві, dostали наказ, по якому начальники тих частин і т. д. мали представитися Гетьманові.

У той час я займав становище “полковника для інспекції військових шкіл” при Головній Шкільній Управі Військового Міністерства, а того дня коли надійшов згаданий наказ, була неділя, й Управа не урядувала.

Хоч уже було й пізенько, якась година 9-та — лежу в ліжку, перечитую, хоч мало-що розумію, “поезії” Семенка й нічого про Гетьманський наказ, що надійшов рано, не знаю. Коли вбігає до мене співробітник Управи Сотник Ю. Сніговський (на еміграції в Франції) і повідомляє, що Начальник Управи, Отаман Остапура (Остафев), просить, щоб я зараз же з'явився до нього на помешкання... Швиденько вмиваюсь, вдягаю на себе перший-ліпший кожен і лечу до Начальника у якого застаю, окрім його самого, його помічника Отамана А. Чернявського. (А. Чернявський підполковник Армії УНР, нині приват-доцент Подебрадської Академії).

Отаман Остафев звертається до мене:

— Ви вже знаєте, що сталося вчора... По Ц. Раді маємо Гетьмана й по Голубовичу — Устимовича — повернули на 180 відсотків. І дідько знає, куди вони повернуть далі. Ес-ери — Арсен Петрович мені оповідав — запевняють, що це авантюра, яка довго не втримається...

Вставляю:

Дай, Боже, щоб це не була авантюра та щоб трималася, як-найдовше.

— Так... А поки-що — мусимо лічитися з фактом. Я. В. П. Гетьман, і єдина в Україні влада... по-за Німцями, що його визнали. От-тож Гетьман видав наказ — ось його маєте. По цьому наказу хтось мусить поїхати й від Головної Шкільної Управи, бо й треба... Але зайшла така кумедна ситуація, що... нема Управи! Сам я вчора, чи впрочім позавчора, т. є. перед проголошенням Гетьманату, подав у наказі про свою хворобу. І дійсно-таки я — хворий. Лікар казав що це інфлюєнца чи, по модному, “еспанка”. Маю високу температуру, позакладало вуха, спухло в горлі, словом свиць-

ство.

Мене автоматично мав би заступити Арсен Петрович, але він — людина передбачлива і ще з позавчорашнього дня... запасся відпусткою. Хоч по наказу про мою хворобу на час доки хворитиму, а він не виїде, він має мене заступати...

Отаман Чернявський вставляє. “Я й не відмовляюся. Але сьогодні маємо неділю, й про Гетьманський нараз я нічого не знаю. Зрештою, я міг ще звечера виїхати і офіційно... мене нема.

Отже, продвжує От. Астафєв, — лишається Ви.

Я починаю протестувати, що окрім мене в Управі є старші від мене — начальник учебного відділу, Отаман Сальський, Н-К господарчого відділу, От. Марокевич і Н-К інспекторського персонального відділу, от. Шиманський, (один і другий на еміграції в Польщі, а третій на еміграції в Австралії). Довожу, що мені, між переліченими наймолодшому, не випадає представляти таку аж надто високу й поважну установу, як наша Головна Шкільна Управа.

На це От. Астафєв респектує:

“Так... Ви мали б рацію... Але сьогодні нічому її не знайдете. Бо всі рації розгублено... Я вже посилав по всіх трох. Але, Отаман Сальський — виїхав ще вчора з вечора до родини, на “Дачу” десь аж на Сирець.

“Дача” — з московська — під міська літницькова вілля.” — Поки його відшукаємо та завідомимо, то спізнаємося на одинадцятую годину... Отаман Малюкевич — ще в досвіта забрав удки й поїхав полювати на щупаків. Не шукай вітра в полі... Так само й Марокевич на Дніпрі. А отаман Шиманський — той просто без вісти загинув — помешкання замкнене й ніхто нічого про нього не знає... Отже поза всіма раціями нічого не вдіємо й доведеться їхати до Ясновельможного таки Вам...

Отаман Чернявський, радий нагоді по-приятельському пропустити мені шпильку додає:

“Та Вам Варфоломію Пимоновичу, сам Бог наказав. Це ж — якраз те чого Ви так хотіли, у снах снили та про потай од нас грішних до всіх святих молилися. — Маєте Ясновельможного Пана Гетьмана з Булавою і все прочеє таке. Що правда ще не у кармазинах, а в черкесці, але... заведете тверду владу — поліцію побільшите й соціалістів приборкаєте. До правди, Вам легше буде з ним говорити, ніж кому іншому з усіх нас! Та ще й нас грішних своїм заступством не оминете! І це найбільша рація — до Гетьмана послати Гетьманця.

— У кожному разі, перериває От. Астафєв, — ліпше Гетьман ніж німецький губернатор. Тому, жарти жартами, пано-

ве, а їхати треба. Отже вдягніться на “Височайший Смотр”, заберіть з собою начальника школи Отамана Максимовича і з Богом рушайте. Представитеся — (мова була про єдину тоді “Інструкторську Школу Старшин”, Отаман Максимович — старшина Генерального Штабу, донський козак на українській службі; помер на еміграції в Сербії.) — від головної шкільної управи в мойому заступстві, а там залежно від обставин. Відповіді давайте тільки на запитання. І я Вас дуже прошу, — Ви маєте око, а перше враження маєте неомилъне, — придивіться до того Гетьмана уважно, чого він варт. Бо Гетьман. — Гетьман — це велике слово! В ньому ціла традиція, й не сміємо його профанувати. Давби тільки Бог, щоб цього слова не спровофанував Скоропадський.

В свій час представте Отамана Максимовича. Я вже його попередив. Того вчити не треба — він зблизька бачив царів і з тону не випаде. Я вже його попередив... Воно дійсно замолоду Отаман Максимович був за вихователя двох великих князів, здається Павловичів і був прийнятий при царському дворі.

Де-що не гаразд буде що молодший буде старшого представляти, але в даному разі. Ви — старша установа — представте Гетьманові підлеглу. Та ще питання як буде з ордерами? Воно краще, коли на грудях “іконостас” гойдається...

По короткій нараді рішаємо, що понеже Україна з Московщиною воює, то не випадає парадувати в ордерах ворожої держави, хоч би й за власні заслуги одержані. А що своїх ордерів ще не маємо, то я маю їхати без “іконостаса”.. Вистарчить, що маю на лівому рукаві чотири нашивки, що означають воєнні рани.

Лечу до дому, швиденько, преодягаюся в новенький кітель, чіпляю походну шаблю — “Кубанську” в чорних шкіряних піхвах, з набутим у знайомого синьожупанця українським темляком — (темляк — китиці до шаблі.) і ледве що встиг причепуритися, та поглянути на себе в люстро, як чую в себе під вікнами знайому трубку нашого службового самоходу — це вже заїхав по мене і дає про себе знати От. Максимів.

“Повним поспіхом” — щоб не спізнитися — їдемо до Гетьмана який оселився в колишньому генерал-губернаторському палаці на вул. Інститутській, ріг вул. Левашовської.

За кілька хвилин приїздимо... На дверях палацу стоїть узброєна варта. Легітимуюємося й уходимо до просторого вестибюлю, в якому повно узброєних старшин. Серед них зустрічаю багато знайомих, зокрема, — полковника М. Глинського*

*Полк. М. Глинський, в 1917 р. — Голова “організаційного Комітету по формуванні українського війська, що сформував

який радо нас вітає і розсипається в похвалах Гетьманові: “Слава Тобі, Господи! Аж тепер будемо мати Україну таку, як Бог велів. Бо військо без Гетьмана, як череда без личмана. Він виведе! (Личман — старий чабан.)

Полковник нахилившись до мене, шепче до уха:

“В охороні—показує на старшин охорони,—трохи москалів назбиралося. Не було часу розглядатися. Та вони, власне й не москалі, а “малороси”... Зрештою турки мали яничарів, а Франція — Швайцарів. Що ж ми — гірші від них? Головне що між ними нема соціалістів. А ті напевне москалів малпують! А генерал Присовський* дасть їм раду—у нього за тиждень пригадають говорити, а за місяць навчатися й думати по українськи, — кінчає полк. Глинський.

Записуємося в дежурного старшини й по широких сходах ідемо на перший поверх до почекальні.

У великій почекальні, де повно старшин, зустрічаємося з Генеральним писарем Гетьмана, Полтавцем Остряницею. (Полтавець Остряниця — останній в роді Остряниць по матері В 1917 р. член Українського Військового Генерального Комітету. “Твердий” гетьманець. На еміграції—“гетьман в порядкові самоозначення”.)

Полтавець Остряниця — це був великий знавець придворної етикетки й звичаїв — побутовщини з часів давнішої Гетьманщини й під цим поглядом надавався ліпше на Головного Церемоніймайстра, ніж на Генерального Писаря. Того дня виглядав так, як на його думку це випадало значному старшині з часів історичної гетьманщини. Сам він, клясичний взірєць українського мужеського типу, вище-середнього зросту, сильно-збудований, стрункий, добре вигімнастикований, з рівним носом, з чорно-вогнистими очима, з підстриженою “під гичку” чорно-кучерявою чуприною, з невеличким пушистим вусом, що відтінював гарно вирізані уста. Без перебільшення можна сказати, що був дуже вродливий — коли переходив улицею, то жінки — критерій для оцінки певний — кидали йому під ноги квіти, на які він не звертав чи... удавав, що не звертає уваги... Був одягнений у дорогі кар-

полки: Богданівський, Полуботківський і Запасний—пізнійше Дорошенківський. За часів Гетьманату — Дежурний генерал Гетьманського прибічного штабу. Ширше про полковника М. Глинського оповідаю в моїй книжці “Військо йде”, що вийшла з друку накладом вид. “Українська преса” у Львові.

*“Генерал Присовський у 1918 р. видатний комендант групи українських військ, що йшли авангардом перед німцями, очищуючи Україну від московських банд; нині перебуває на еміграції в Франції.”

мазини, з безцінною “дамаскою” при боці, підперезаний дорогим золото-тканим турецьким шалем, у жовтих сап'янцях, на яких мелодійно подзвонюють у підібраних тонах срібно-позолочені дорогої офіцерської роботи остроги, стилізовано-скопійовані з музейних взірців. Словом, Полтавець-Острияниця виглядав так, ніби зіскочив зі старого портрета.

Говорив доброю українською мовою, кокетуючи запозиченими зі старого словництва архаїзмами, як “прецінь”, “презаций маєстат”, “понеже” “през не-розум власний” і т. п.

Привіталися й починається розмова:

— Од Шкільної Управи?

— Так, од Головної Шкільної Управи.

— А чом же це “старий” приїхати не рачив? Чи ж хіба злякався?

А чи він коли кого лякався? — Навіть тоді, коли майбутньому панові Писарові Генеральному вояка за фортифікацію ставити рачив?

Полтавець в минулому любимець От. Астафєва за часів юнацьких у Чугуївській Військовій Школі, всміхається й говорить — запитує далі:

— Так чом же сам перед Ясновельможного Маєстатом не ставиться?

— Хворий на “еспанку” й має високу температуру—без жартів і страхів...

То чом тоді “Ес-ер Петрович” — “отаман” Чернявський, приїхати не зволив? (Арсена Петровича Чернявського Полтавець неприховано, як і всіх ес-ерів, не зносить — як А. П. Чернявський не зносив Полтавця).

— Арсен Петрович? — на урльопі.

— Та-ак? Слизький, як завше. Як грозьба, то він в соломі. — Заздалегідь рознюхав, що царствію ес-ерії прийшов кінець і своєчасно ушився на урльоп. Ес-ерівську невинність собі людає?

Мені неприємне таке вороже трактування симпатичного А. П-ча і я відповідаю, що навіть не в урльопі справа, але — чи можна наказувати службове зголошення в день самого зголошення, коли той день випадає в свято, як сьогодні? — Міг навіть бути не на урльопі, а скориставши з неділі, — виїхати за місто!

— Ну, а ще ж там Сальський у вас є — чом той не ставиться.

В цей час вбігає Дежурний ад'ютант Гетьмана й урочисто повідомляє, що прийом зараз починається, й на повінь Полтавцевих запитань відповідати нема часу.

Занятий розмовою з Полтавцем, не мав часу кинути по залі оком і тільки тепер може по ній розглянутись... Повно стар-

ших військових начальників, почавши від команданта окремої частини чи (не рівнорядного) до Начальників Генерального та Головного Штабів. Більшість із них я знаю по спільній праці у Вищій Військовій Раді, де я часто заступав Отамана Астафєва. Старші віком — видимо задоволені, молодші ж, часом і занадто молоді “отамани”, недвозначно бояться за свої невідповідні вікові й досвідові високі посади... Всі до одного, понавішували свої бойові ордени й тільки я та інспектор Авіації, Отаман Наконечний, між усіма наймолодший, виглядаємо занадто “по-тиловому” — без воєнної бойової нагороди.

Та часу на роздумування нема, бо входить Дежурний Генерал і подає команду: “панове старшини”, і, майже одночасно, відхиляється червоно-пурпурова портієра, й на залю входить Гетьман...

Вся зала завмирає в тиші...

Яко представник окремої Головної Управи, я стою в черзі на якомусь 5—6 місці. Всі підходять по черзі, і кожен представляється, подаючи назву установи, яку представляє, та своє прізвище. Гетьман з усіма вступає в розмову. Падають короткі — по військовому — запитання й короткі, стислі відповіді.

Гетьман тримається з натуральною простотою та зичливістю — значно простіше й доступніше, чим не один з республіканських достойників з недовчених студентів; під цим оглядом дуже відрізняється від свого Генерального Писаря, у якого занадто є пози...

Поки є час, я уважно придивляюся й прислухуюся до Гетьмана, якого бачу в перше.

Це-високий, стрункий мущина, літ 45, з виразним, енергійним лицем, у якому кидається подібність до Гетьмана Івана Скоропадського. Обличчя расове — гарне й розумне, в очах світиться допитливість і воля, і “товариш Винниченко — свідомо помиляється”, коли знаходить у ньому які-будь ознаки дегенерації — хіба-що сам Винниченко має... здегенеровані очі... Гетьман був одягнений у скромну, чорну, з кавказського сукна черкеску, підпоясаний вузьким, чорним ожованим у кавказське срібло паском, на якому завішений кавказський кинджал — теж оправлений у срібло. На черкесці — жадних зайвих оздоб чи не потрібних гальонів, і зовсім не було “царських” пагонів, як дехто запевняв; на грудях — ордер св. Георгія 4 ст.. Єдине, що в Гетьманові мені не подобається, але... цей орден ще й сьогодні носять де-які наші... республіканські генерали.

Доходить моя черга.

Роблю кілька “уставових кроків” і представляюся як всі.

Гетьман ставить запитання, на які я стараюся відповідати,

як найстисліше.

— Як ставляться до мене Ваші школи?

— Військові школи — аполітичні й до політики не втручаються.

— Скільки маєте шкіл, і які?

— В Києві — дві. Це інструкторська школа для старшин і такаж сама — для підстаршин, і називаю місця постою. Завдання — відновити воєнні знання й пройти курс українознавства. В Одесі подібна школа для старшин є в стадії організації. Військові школи нормального типу намічено відчинити з 1-го вересня.

— Чи військові школи мене визнають? — Хочу викликати Гетьмана на ширшу розмову й тому відповідаю не зовсім точно на запитання:

— Військові школи визнають ту зверхню владу, яка забезпечить Україні самостійну державність і правопорядок.

Гетьман надумується якось секунду й говорить становчо:

— Перекажіть школам, що я обняв зверхню владу в державі, як тяжкий і відповідальний обов'язок, який совісно виконаю. Хочу забезпечити Україні самостійну державність і політичну незалежність. Хочу створити всі можливості до найкращого розвою. Зроблю все залежне, щоб направити руїну, завести лад і дати змогу всім громадянам працювати з користю для себе і для Батьківщини. В найблищому часі як тільки заспокоїться, скличу законодавчий сойм. Він виробить потрібні закони, особливо ж і насамперед земельний закон на користь безземельних хліборобів. Велику земельну власність обмежу як тільки можна. Але соціалістичних експериментів не допущу, бо то руїна. Приверну приватну власність, бо то підстава народного господарства й економічна сила держави. В своїй праці стоятиму на старій традиції, бо це основа культури. Особливу увагу зверну на створення сильної армії. Од військових шкіл вимагаю дисципліни й праці та бажаю успіхів у науці. Завтра приїду оглянути старшинську школу. Прошу зайти до начальника мого штабу й умовитися з ним про порядок.

Гетьманів програм мене задовольняє рішучо під усіма поглядами й по усіх його запевненнях я вважаю за конечне, бо то було вирішено на нараді в Отамана Астафєва — чинити по обставинах — освідчити:

“Ясновельможний Пане Гетьмане! Почуваю себе дуже щасливим, що маю велику честь в імені військових шкіл української держави привітати високі заміри Вашої Ясновельможности й скласти запевнення, що військові школи виконують усі Ваші накази”.

Це запевнення я склав зовсім щиро і, якось мимоволі відчу-

ваючи, що говорю з Гетьманом, привітання своє закінчив церемоніальним уклоном, як то було звичайним для придворного етикету за старої Гетьманщини.

Підчас розмови з Гетьманом я все відчував, що він пильно до мене приглядається, так ніби чогось на мені шукає побачити. Догадуюся й боюся, що не бачучи на мені бойових ордерів, він може прийняти мене за “героя з запілля”.

Сам бувший фронтовик, — Гетьман запитує мене: “Були на фронті? Приймали участь у боях? — Аж тепер тільки я підношу ліву руку на височину грудей і показую свої “рани”, відповідаю, що так. Бачу, що Гетьман приємно всміхається, як відчуваю, що він тепер знає, що я не — “тиловик” і мушу мати бойові ордери. — Для військовиків це має своє значення.

По цьому я представляю Гетьманові отамана Максимовича. Гетьман ставить йому кілька запитів про школу, про її склад, програм, число слухачів, про її успіхи, про потреби школи й підтверджує свій наказ, що завтра зробить школі перегляд.

На цьому місці варт ствердити, що Гетьман весь час говорив доброю — тогочасною — українською мовою у доброму “полтавському” діалекті — зовсім несогірше від тогочасного пересічного українського інтелігента, а всі запевнення, що він зовсім не знав української мови — це або ж наївна несвідомість, або ж зліслива вигадка.

Коли звільнився Отаман Максимів, ми пішли з ним до кабінету Н-ка Гетьманського Штабу, Отамана Дашкевича-Горбачького.

Довідавшись про моє становище та що я прибув у заступстві Отамана Астафєва, дивується, що той — начальник Управи — не прибув особисто, не дивлячись навіть на хворобу, бо це, знаходить От. Дашкович. — можуть прийняти за нетактовність чи, навіть, за демонстрацію.

Обяснюю і отаман Максимів потверджує, що хвороба у от. Астафєва таки поважна та що він дійсно був змушений вислати заступника.

От. Дашкевич дає зрозуміти, що хвороба прийшла не до речі й може зашкодити карєрі От. Астафєва.

На такий прозорний натяк відповідаю, що усунення От. Астафєва з його становища було б для нього страшною кривдою і незаслуженою образою, а для справи принесло б непоправну шкоду.

От. Дашкевич, який про от. Астафєва не має найменшого поняття не без іронії запитує:

— Що ж він — напевно демократ і соціаліст?

Відповідаю, що він — старий полковник і воєнний інженер, який має шість літ вислуги на генерала, до революції — про-

фесор математики й фортифікації по військових школах. Ця відповідь, видимо, От. Дашкевича з особою От. Астафєва примиряє, бо ж і сам От. Дашкевич був професором тактики в пажівському корпусі, але він цю свою іронію відкладає на бік, одразу не здає і ставить нове запитання:

“А хіба Шкільна Управа не зможе без нього обійтися?”

Відчуваю, що От. Дашкевич, можливо, має “власного кандидата” на місце От. Астафєва. Рішучо відповідаю, що “ні”, що на такому становиску у той відповідальний час мало поставити висококваліфікованого фахівця, а доконче треба, щоб той фахівець бувши добрим педагогом, був би, до всього, ще й добрим українським патріотом, бо ж йому довірено мозок і серце армії — її старшину.

— А хіба він такий патріот?

В кількох реченнях підтверджую, що й випробуваний і — алюзія до От. Дашкевича-Горбацького — не від учорашнього дня, а такий, що за часів московських виховав многі десятки старшин-українців.

Тут падає найприкріше запитання, а разом твердження й сумнів:

“Патріот! І таке суто-московське прізвище?! А коли вас послухати, то ніби старий “мазепинець”.

Обясняю трагедію Омелька Сергієвича Астафєва з його фатальним прізвищем — як то родове прізвище “Остапура” прадід От. Астафєва “Самоатвержений малоросіянин” перемінив на московське “Астафєв”, оповідаю про те, що От. Астафєв уже робив старання, перед Ц. Радою, щоб привернути собі родове прізвище й підтверджую, що він дійсно старий “Мазепинець”.

Отаман Дашкевич уважно вислухує і задоволено говорить, що — от у нього, мовляв — теж старе прізвище, добре заслужене в історії України, що він сам у простій лінії потомок козацького гетьмана й фундатора Запорозької Січі, Остапа Дашкевича, що його прізвище в історії України знане раніше ніж прізвища інших гетьманів, — ніколи не зазнало змін та що він щасливий, що знову повстала незалежна Українська Держава, якій він буде вірно служити, як це робили його предки...

Я роблю ту нетактовність, що звертаю увагу на незгідність прізвищ — Гетьмана Остапа Дашковича і Отамана Дашкевича-Горбацького. От. Дашкевич просто обяснює, що в цьому нема якоїсь зміни з мотивів сервілістичних — “Який міг бути сервілізм у нащадків Остапа Дашковича в стосунку до Романових, од яких Дашковичі старші на цілі віки?” — було тільки те, що в родових актах Дашковичів — подає цілу геральдичну розвідку — це прізвище, означаючи одну й ту

саму особу з його предків, не раз подається, в одмінних транскрипціях — Дашкович і Дашкевич — та що в міжчасі від Гетьмана Дашковича і до наших днів, остаточно усталилося в транскрипції Дашкевич, а з мотивів родинних і геральдичних достало доповнення “Горбацький” — щоб одріжнати від інших Дашковичів.

— “Отже Ви тепер знаєте, що я — старий українець... Бодай тільки це варте.. Я жив поза Україною та розучився говорити. Ну, та тепер учусь” — і він показав на московсько-український словник Терпила, що лежав на столі.

Справді От. Дашкевич завзято намагався говорити по українськи, і ці його старання при всьому тому, що він жорстоко калічив мову, у щирості своїй не мали нічого спільного.

В дальшій розмові От. Дашкевич-Горбацький з військовою простолінійністю звертає увагу, що для своїх літ — я тоді мав без кількох місяців 30 літ — я становчо за молодий, щоб займати високе становище “полковника для інспекції військових шкіл”.

— “Ви, мабуть, соціяліст, запитує він, очевидно, в звязку з тим що своє призначення я дістав за часів Ц. Ради.

Відповідаю, що соціялістом ніколи не був і до жадних політичних партій не належу та, яко старшина, вважаю за неможливе до них належати, що ж до мого світогляду, то вважаю себе за українського монархіста. Своє становище в Управі завдячую абсолютному довіррю От. Астафєва, який знає мене за українця ще з часів могого юнацтва, коли то ще перед (великою) війною був моїм професором у військовій школі. Додав також, що відчуваю свою молодість, але От. Астафєв знаходить нормальним, щоб “у молодій державі працювали молоді сили”.

— “Що ж там, у Вашій Управі От. Астафєв добрав тільки самих “мазепинців”? — Знаєте, він починає мені подобатись!

— Відповідаю, що хоч маємо кількох прихильників демократії, але всі ми — українські патріоти, що нема між нами ні одного москаля та що є надія, що в короткому часі всі стануть Мазепинцями.

По цьому розмова переходить до порядку зовнішнього перегляду школи. Отаман Максимів, що все передбачав, привіз зі собою плян школи й разом з От. Дашкевичем вони скоро умовилися що до того порядку.

Коли ми вийшли від От. Дашкевича, то в великій залі обіч почекальні, через яку нам треба було перейти, щоб достатися до вестибюлю, нас оточила ціла юрба газетних кореспондентів, які заатакували нас, щоб ми уділили інтервю.

Дивним дивом—один лише М. Кованський, кореспондент

“Київської Мислі”, українець, якого я знав по київському українському клубу з часів передвоєнних, — він один помістив цей вивід майже дослівно, як його од мене записав, та подавши джерело. Решта ж кореспондентів тогочасних українських органів, що виходили в Києві перекутили його до не пізнання і — не подали джерела.

Опустивши палац, поїхали ми до От. Астафєва скласти звіт про своє ставлення, про одержані накази та про винесені враження.

В порозумінню з От. Максимовим у своєму звіті ми опустили місця, які торкалися особи От. Астафєва, з тим що про них розкажу йому без свідків.

Отаман, Астафєв і Чернявський, на нас чекали... не можна сказати, щоб весело. Вислухавши наш звіт, надто зупинившись на Гетьмановому програмі, Отаман Астафєв повеселішав:

“Програм добрий! Уже тим добрий, що ясний і, як кажете, категоричний. Але бо й дорога до пекла вимощена добрими помислами... та... дискутувати не будемо... Напрямок указаний, і наше діло — працювати. Може це й не авантюра, як запевняють ес-ери...”

—0—

Коли ми залишилися самі, я переказав От. Астафєву, не скриваючи нічого, про натяки От. Дашкевича. Отаман Астафєв посмутнів... Встав... кілька разів пройшовся своїм енергійно виразистим кроком по покою... на хвилинку зупинився перед вікном... провів рукою по чолу, немов проганяючи настирливо-прикру думку і знову—то ходючи то зупиняючись— почав говорити:

“Встановлюємо дані з минулого... З них робимо висновки на майбутнє... правдоподібні... Отже, хочемо чи не хочемо, мусимо сконстатувати: не вміємо мислити синтетично. Через це, коли починаємо робити, то впадаємо в скрайності і... робимо дурниці...”

“Це тільки в нас могло зродитися Святославове “ляжемо костьми”—філософія розпачу, коли відмовляє працювати думка. Зрештою, може то й не Святослав сказав, як не важне й те, хто саме сказав уперше. Важне те, що ми його повторюємо й, очевидно, робимо. Навіть сидючи при чарці. Робимо з усією нашою знаменитою “хахлацькою” впертістю... Ляжемо костьми! Коли це сказав Святослав, то це тільки потверджує мою думку—потомок вікінгів, князь Святослав, знав, до кого промовляв, відчував, як думали його вої! Це дуже відважно, блискучо, незрівняно й, коли хто хоче, героїчно...”

“Тільки.. чи мудро для кожного випадку? — Нікому з українців не прийшло до голови сказати, що ліпше нехай ворог по

ложить свої кості, а ми перейдемо по них. Уявляєте, який би тоді був ефект при нашій класичній впертості?

“Це один зразок скрайності. Це тільки ми, українці, спромоглися скласти таку очайдушну приказку: “Або слави здобути, або вдома не бути”. І маємо безліч прикладів, що славу велику дійсно здобували, але, якже часто до дому з нею не вертались! Задорого за неї заплатили! І слава та по чужих полях розгублена, була оманю, була як дим, розвіяний вітрами, бо була пустоцвітом, що не приносить плоду. Мудрий зо славою до дому повертає, свою славу на силу та пожиток обертає...

“В минулому році (1917 — автор) ми занедбали первень національно-державницький — талан від Бога даний в землю закопали, — патос відродження на соціалізм проміняли... А в соціалізмі... Боже милий! Україна і соціалізм! Чи ж можуть бути величини ще неспіємірніші?! І от, в соціалізмі хотіли ми переплювати московських большевиків... За це... мали їх у Києві... І завжди й скрізь, на кожному кроці тільки скрайності та малпування москалів... Автори 4-го Універсалу під цим оглядом побили всі рекорди—договорились до таких суперечностей, що більших уявити годі. Хотіли Бога й Мамону, вогонь з водою, національну державність з інтернаціональними соціалізмами погодити! Та й накрутили! — Такого, що не дав би Бог, внуки наші не розкрутять. У першій частині універсалу проголосили самостійну й незалежну республіку (до речі — це треба було в першому сказати й зробити), а в другій — скасували приватну власність. Вибили з під ніг найголовніший фундамент, якогось прости Господи кастрата, а не державу наші соціал-акумери спрепарували.

А ще інший маємо тяжкий гріх первородний — це наша нетерплячість. Як діти, не зносимо довгих зусиль, а завжди та в усьому вимагаємо моментальних ефектів. І, коли їх не маємо, тоді — знову, як діти — опускаємо руки й нічого не робимо. — Самих себе саботуємо! В практиці — віддаємо ініціативу силам чужим здебільшого, ворожим і відстаємо від життя... А потім скиглимо, що нас покривджено...

Отже, при таких даних — чого маємо сподіватися? — В реакції проти зла, якого накоїв соціалізм, знову занедаємо чинник національний, і є познаки — поза Гетьманом — що цим разом упадаємо в іншу скрайність — ударимося в механістичний бюрократизм, суботу поставимо вище від людини й параграф — вище від життя.

Замість, може й недосвідчених, але здібних і чесних, молодих старшин та цивільних урядовців — патріотів, боюсь появляться перекладені на поганеньку українську московськомалоросійські фахівці — футлярні душі! — Соціалісти на-

виворот. У них не витиснеш творчого запалу, який не зносить мертворожених параграфів. Своїми звичками вони на кожному кроці нагадувати будуть Московщину і... викличуть нові скрайності. А в усіх випадках об'єктом многострадальним для експериментів зправа й зліва буде Україна.

“Так... Програм у Гетьмана добрий! Бо не грішить на скрайності. Отже реальний і можливий до виконання. Але найкращий програм вимагає часу й часу! Іноді — довгого часу і впертої праці. — чи ж вистарчить у нас терпцю, щоб зачекати на ефект? Бо коли захочемо ефектів моментальних, — зруйнуємо усе! — Нехай тоді Гетьман залізний буде, його повалить перший-ліпший ес-ерівський хлопчина... А тоді... прийде москаль...”

При цих словах у От. Астафєва заблиснули на очах сльози. Але він швидко опанував себе, підійшов до мене, сильно стиснув руку й бадьоро промовив:

“Ну та хвалити Бога, це все... Наразі теорія. І дай Боже, щоб я помилявся та щоб наша практика була мудра й творча, а слава — щоб не була пустоцвітом. Напрямок маємо, і наше діло — працювати. Дуже Вам вдячний Варфоломію Пимоновичу, що мене сьогодні заступили та привезли мені добрі вісти.

Коли при цих останніх словах я на нього подивився й перепитав — чи тільки добрі, — От. Астафєв усміхнувся своїм звичаєм, одним вусом і відповів:

“Це Ви про мою особу? Вірте мені, мій любий, що коли добре всій Україні, то буде добре й кожному з нас! — Де б ми не були та щоб ми не робили. За це я спокійний! І він сердечно мене обняв... На цьому ми розпрощалися, і я пішов до дому.

— 0 —

Коли я робив виборки зо своїх шпаргалів, щоб укласти з них поданий уривок спогадів, пригадався мені незабутній мій учитель, Олелько Остапура-Степовий (Астафєв) — пригадав його повну посвяту працю, його мудре розуміння людей, явищ та річей. Його святі побоювання за майбутнє України, от, хоч би так, як це було в його розважаннях після мого звіту 30 квітня 1918 р. Коли все те пригадав, то пригадався мені Гетьман Мазепа в його знаменитому памфлеті: “Всі покою широко прагнуть”, де в інших тільки словах він висловив ту саму думку, що через 200 літ по ньому з такою пророчою візією повторив Отаман Астафєв.

Сталося воістину, як говорив Гетьман Мазепа:

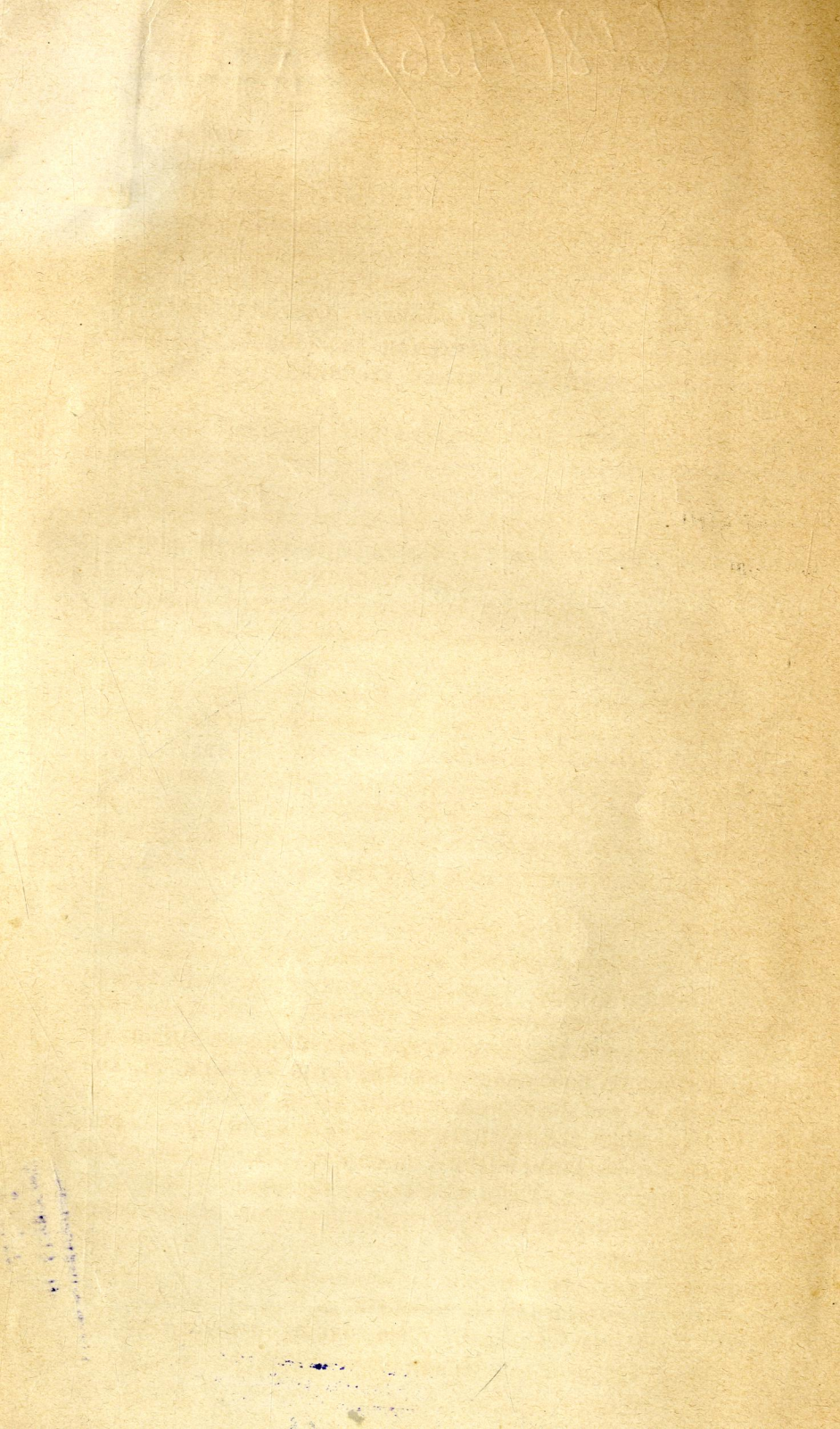
“През незгоду всі пропали, ,

Самі себе звоювали... і наслідком того, як передбачував Отаман Астафєв: — Прийшов москаль!

Львівська державна
наукова бібліотека

1903

Львівська бібліотека
і. у. р. с. р.

(45K) 048(1986) 1903

ЧИТАЙТЕ І ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

“УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК”, одинокий український
небольшевицький робітничий часопис у Канаді, річна
передплата \$1.50.

Адреса: 510 King St. West, Toronto, Ont. Canada.

* * *

“НАШ СТЯГ” Орган Союзу Гетьманців Державників в
Америці. Річна передплата \$2.00.

Адреса: 2406 W. Chicago Ave. Chicago Ill. U. S. A.

* * *

“УКРАЇНСЬКІ ВІСТИ”, одинокий український часопис
у Зах. Канаді, що стоїть на засадах Гетьманської ідеоло-
гії. Річна передплата \$2.00.

Адреса: 10012—109 Str. Edmonton, Alta, Canada.

* * *

Офіційні Органи Фронту Національної Єдності, що сто-
ять на засадах творчого націоналізму: “Українські Віс-
ти”, щоденник, річна передплата \$12.00 дол. “Батьків-
щина”, тижневик, річна передплата \$2.00 дол.

Адреса: Lwow, ul. Czarnieckiego, No: 8 Poland.

—0—

Published by “Ukrainian Toiler”, Ukrainian Publishing Co.
Toronto, 1937.

06
10

IIII

Підполковник В. ЄВТИМОВИЧ.

Ставлення в Гетьмана

УРИВОК ЗІ СПОМИНІВ

Інтерв'ю

ЦІНА 10 ц.

Накладом і друком “Українського Робітника”
Торонто, Канада, 1937.